

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 808.2:004.87

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-2/36>

Цимбал Н. А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Савчук Н. М.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ РЕДАГУВАННЯ ЗМІСТУ ЦИФРОВОГО НОСІЯ

У статті розглядаються базові особливості редагування змісту цифрового носія, тобто електронних документів. Виявлені базові засади процесу редагування тексту. Виокремлені вимоги до редагування композиційної побудови тексту, його заголовків та наявного фактичного матеріалу. Розглянуті види правок тексту документу. З'ясовано, що документи у сучасному світі представлені у формі не лише традиційних, але й цифрових ресурсів (фондів), якими зокрема є метадані. Доведено, що редагування електронних документів, які знаходяться на цифрових носіях, має багато спільних рис із роботою з традиційними видами документації. Проаналізовані правила, яких слід дотримуватися у ході редагування змісту цифрового носія. Зроблене припущення про розвиток європейської й американської шкіл редагування цифрових носіїв. Досліджені специфічні риси редагування ілюстративного матеріалу в електронних документах.

Зазначається, що без високого професіоналізму особи, яка здійснює редагування змісту цифрового носія, неможливим є підвищення кількісних і якісних показників електронних публікацій, які б відповідали критеріям науковості, системності викладу, цілісності, повноти та доступності. У цілому відзначається, що цифровізація документообігу, яка наразі досить динамічно здійснюється практично в усіх вітчизняних структурах, супроводжується оптимізацією праці редакторів текстів різного призначення і стилю. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють оперативно виявляти логічні й стилістичні неточності у тексті, автоматично редагувати орфографічні й граматичні помилки, усувати повтори тощо. Значні можливості мають програми зі знаходження та виправлення елементів плагіату в наукових і науково-популярних текстах. Стверджується, що разом із тим навіть найбільш сучасні програмні рішення не можуть замінити кваліфікованого фахівця у сфері редагування, який, володіючи технічним інструментарієм цифрової епохи і власним інтелектуальним багажем, а також професійним досвідом, може за стислий проміжок часу досконали опрацювати значні масиви електронних документів, виправивши їх недоліки.

Ключові слова: редагування, електронний документ, цифровий носій, текст, зміст, правка, матеріал, композиція, метадані, програмне забезпечення, диджиталізація, системність, цілісність, доступність, класифікація.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей редагування змісту цифрового носія, тобто електронних документів у їх багаточисленних формах і різновидах представляє собою актуальне питання для наукового дослідження. Вказане, зокрема, пов'язано із динамічним розвитком інформаційного суспільства, фактичним проходженням на очах людства інформаційно-комунікаційної революції, за умов якої відбувається диджиталізація (оцифрування) багатьох сфер суспільних відносин, у т.ч. такої важливої галузі як документологія й діловодство.

З огляду на викладене, підвищується рівень вимог до експертів з редагування, котрі працюють із цифровими носіями й електронними документами. Наразі ці фахівці повинні не лише вміти здійснювати аналіз відомостей, які містяться у першоджерелах, синтезувати на їх основі вторинні документи, дотримуючись зрозумілості, точності, інформативності, стислості викладу, але й володіти знаннями у сфері інформаційних технологій та комунікацій. Для того, щоб істотно підвищити ефективність редагування цифрових носіїв, вони повинні знати яким чином створюється та моди-

фікується електронний документ, якими є його основні риси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним питанням редагування текстів різного стилю і спрямованості присвячені фахові джерела з видавничої справи та редагування, монографії й авторські статті, матеріали медіа тощо. Слід згадати наукові розвідки у цій площині таких учених як К. Билінський, Д. Відоменко, Ю. Ганжуров, С. Гузенко, Ю. Ейсмонт, Н. Зелінська, А. Капелюшний, О. Коновець, Е. Огар, О. Романчук, О. Степанюк, С. Терехова, М. Тимошик, О. Тріщук, В. Шевченко, Т. Яцків тощо. Водночас, віддаючи належне вже проведеним дослідженням, слід і надалі розширювати й вдосконалювати систему наукових знань про редагування документів, використовуючи при цьому останні практичні напрацювання у сфері роботи із цифровими носіями. При цьому редагування у контексті даної публікації розглядається у невідривному зв'язку із журналістикою і видавничою справою (підхід проф. М. Тимошика). Слід також враховувати, що програмне забезпечення з редагування документів знаходиться у стані постійного оновлення.

Мета статті. Метою статті є узагальнення і аналіз відомостей про особливості редагування змісту цифрового носія.

Методологічною основою статті є принципи об'єктивності, комплексного, системного і контекстного вивчення теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Процес редагування отримав досить широке висвітлення у фаховій літературі. Зокрема, проф. М. Тимошик (2006) виокремлює дві площини розуміння цього терміну:

– редагування розглядається як багатоаспектне поняття – з одного боку як різновид професійної діяльності й система професійних дій виконавця, залученого до цього процесу, а з іншого боку – як одночасно і творчість, і послідовне виконання рутинних операцій, спрямованих на удосконалення того чи іншого твору журналістики чи книговидавання;

– наповнення змістом терміну редагування видозмінювалося у залежності від цілей і завдань, які ставилися перед учасниками редакційно-видавничого процесу. Якщо раніше процес редагування розглядався як технічний, то наразі на Заході редагування часто порівнюється із мистецтвом (с. 236).

Виходячи із вказаного, М. Тимошик пропонує розуміти редагування у широкому контексті (як

вид професійної діяльності, пов'язаної з підготовкою до друку різних видів видавничої продукції) і у вузькому змісті (в якості складової редакційно-видавничого процесу, що передбачає послідовне виконання редактором ряду організаційних, творчих та технічних функцій, спрямованих на вдосконалення змісту й форми призначеного для друку твору). При цьому в ході редагування відбувається приведення зазначеного твору у відповідність із загальноприйнятими у суспільстві вимогами і правилами (с. 236-237).

Іншими вченими, зокрема О. Степанюком (2008) була сформульована низка вимог до редагування, яка стосувалася композиційної побудови тексту, його заголовків, а також наявного фактичного матеріалу. Ці вимоги можна класифікувати таким чином (табл. 1) (с. 108):

Таблиця 1

Вимоги до редагування тексту

Композиція	– струнка послідовність й взаємна підпорядкованість частин; – усунення повторів; – надання переваги у ході співставлення однакових чи схожих суджень, фактів, прикладів або висновків більш чітким і переконливим; – підвищення простоти сприйняття шляхом запровадження рубрикації.
Фактичний матеріал	– аналіз доцільності використання у тексті певних відомостей із урахуванням їх відповідності чи невідповідності таким вимогам як точність, достовірність, коректність і своєчасність; – періодичний аналіз відповідності використання фактів цілям і завданням джерела.
Вимоги до заголовків	– ретельне опрацювання заголовків, які мають вміщати коротке формулювання з теми для сприяння більш чіткому розумінню сутності проблеми; – надання заголовкам зрозумілості, ясності й лаконічності з одночасною передачею усього змісту (без викривлень).

В якості основної процедури / операції редагування слід вважати правку. К. Билінський та О. Степанюк (2008) виділяють 4 види правок:

- правка-вчитування;
- правка-скорочення;
- правка-обробка;
- правка-переробка (с. 109).

Надаючи стислу характеристику кожному із цих видів правок, слід, зокрема, вказати, що правка-

вичитування проводиться у ході завершального етапу підготовки документа. Вона передбачає мінімальне втручання у зміст, зводячись, насамперед, до позбавлення тексту технічних помилок. Правка-скорочення застосовується у разі, якщо обсяг тексту є завеликим для сприйняття через надмірне число повторень, складних і «важких» конструкцій, цитат, прикладів, які є однотипними. У такому разі метою застосування правки-скорочення є усунення «розтягнутості» тексту, зокрема шляхом відділення від нього матеріалу, який може вважатися другорядним (Ганжуров, 2010, с. 8).

Говорячи про правку-обробку й правку-переробку, слід вказати на їх спільні й відмінні риси. Як одна, так і друга правки можуть поєднувати і вичитування, і скорочення, а також забезпечувати уточнення фактів, виправлення недоліків композиції текстів, позбавлення їх алогізмів та поліпшення вживання мовно-стилістичних засобів. Обидві правки передбачають поліпшення якості літературної мови тексту. Водночас відмінності між правкою-обробкою й правкою-переробкою полягають у тому, що перший вид редагування не передбачає суттєвих змін тексту, а лише трансформацію манери подачі матеріалу тощо. Натомість правка-переробка містить такі елементи як докорінна зміна тексту (чи його значних за обсягом фрагментів), трансформація ходу авторських міркувань та видозміна аргументів.

Доцільно також зауважити, що для кожного стилю тексту (наукового, науково-популярного тощо) притаманний власний тип редагування, який відзначається набором специфічних рис (Степанюк, 2008, с. 109). Для дослідження характерних рис кожного стилю тексту як соціо-комунікативного явища слід повною мірою розуміти основні характеристики його базових категорій (Трищук, 2010, с. 13).

Документи у сучасному світі представлені у формі не лише традиційних, але й цифрових ресурсів (фондів), якими зокрема є метадані. Метадані, що класифікуються за трьома типами – системно-службові, структурні, семантичні, мають відповідати певним вимогам, зокрема повинні характеризуватися:

- повнотою представлення знань;
- можливістю використання мета описів інформаційних об'єктів в інших системах;
- залученням загальноприйнятого стандарту, сумісного з іншими системами (Тузовский, Ямпольский, 2005).

Метадані об'єднують у собі великі масиви електронних документів. Відповідно до одного

з визначень, електронний документ представляє собою документовану інформацію, надану в електронній формі, тобто у вигляді, придатному для сприйняття людиною з використанням електронних обчислювальних машин, а також для передачі інформаційно-телекомунікаційними мережами або обробки в інформаційних системах. При створенні електронного документу застосовується електронний підпис (Відоменко, 2014, с.104).

Що стосується технічних аспектів розвитку індустрії цифрових носіїв, то слід відзначити її постійне удосконалення у напрямі збільшення місткості зазначених носіїв, а також зростання обсягів інформаційних даних. Не можна виключати, що настає ера т.зв. «інформаційної сингулярності», за якої обсяг цифрової інформації у світі (виражений у гігабайтах, терабайтах та інших великих одиницях) буде постійно подвоюватися протягом певного періоду, тривалість якого у свою чергу буде скорочуватися. Таким чином, обсяг цифрових метаданих у світі потенційно може зростати у геометричній прогресії із важко передбачуваними наслідками для глобальної інформаційної сфери. Зазначене звичайно супроводжуватиметься ускладненнями для редакторів, на яких буде зростати навантаження.

На цифрових носіях та у структурі метаданих документи можуть накопичуватися в електронній формі у різних форматах (зокрема це DOC, DOCX, PDF, DjVu, TXT, TIFF, HTML, JPEG, XML, CHM, FB, SWF). Формат SWF характерний для FLASH-документів. Крім того, мова може йти про особливі формати для аудіо-, відео-, геоданих, результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт тощо. Загальновідомо, що перевагами електронних версій документів є зручність і оперативність доступу, а також можливість застосовувати пошукові індекси. Водночас за будь-якого формату важливо, щоби електронна версія документу максимально відтворювала оригінал.

2010-ті роки стали періодом стрімкого розвитку сфери метаданих у формі систем – універсальних або орієнтованих на окремі види цифрових масивів. Останніх нараховується близько 100, серед них найбільш розповсюдженим є стандарт Дублінського ядра метаданих (DCMI). У рамках Дублінського ядра існують різні версії, які відрізняються за наборами кваліфікаторів, різними методичними принципами тощо. Зрештою, інші системи метаданих можуть представляти собою ієрархічний розвиток Дублінського ядра, забезпечуючи конвертування метаданих. У міжна-

родному освітньому середовищі застосовується LOM-формат метаданих, в архівному – EAD, у музейному – СІМІ тощо (Лобузин, 2013).

Цифровий носій має певний життєвий цикл функціонування, складовими якого є такі ланки:

- концептуалізація, до якої відноситься планування відбору й створення цифрових матеріалів;
- опис і відбір, що передбачає запровадження метаданих, оцінку цифрових матеріалів та їх накопичення для зберігання (на довгостроковій основі) й можливого відтворення (за потреби);
- керування (оцінка цифрового матеріалу, можливе видалення його частин (що не були виокремлені для довгострокового зберігання й відновлення), направлення цифрових носіїв до центру обробки даних, архіву чи цифрового сховища);
- збереження (реалізація заходів із перевірки метаданих та їх запис у відповідності до певних стандартів);
- надання доступу користувачам до цифрового ресурсу (доступ може бути загальним, авторизованим або платним).

Власне саме така послідовність дій із цифровими носіями інформації вироблена й успішно застосовується у високорозвинених країнах і транснаціональних корпораціях (у рамках комплексних рішень управління цифровими архівами).

Редагування електронних документів, які знаходяться на цифрових носіях, має багато спільних рис з роботою із традиційними видами документації. Зокрема, як і у паперових документах, присутнє поняття «текстової категорії», що розглядається дослідниками як певна характеристика, концептуальна побудова тексту, а також окрема (обов'язкова або факультативна) ознака, що може набувати статусу категоріальної. З огляду на вказане, роботі зі змістовною та формованою складовою електронного документу мають передувати

заходи із врахування значимості та важливості цього документу загалом (Терехова, 2013, с. 25).

Важливими правилами у ході редагування змісту цифрового носія можуть вважатися такі:

- дотримання під час редакторської роботи певного стилю (у залежності від тематичної спрямованості самого електронного документу);
- трансформація речень в електронному документі у напрямі підвищення рівня їх простоти, завершеності, логічності та лаконічності;
- обов'язкове забезпечення оцінки граматичних і стилістичних засобів викладення інформаційного матеріалу;
- звернення увагу на відсутність дублювання змістом першого речення тексту його заголовку;
- уникнення зайвих стилістичних зворотів («на думку автора» тощо);
- обов'язкове звернення до термінологічних словників;
- недопущення вживання розмовного стилю й сленгу (Ейсмонт, 2013, с. 293).

Оскільки цифровізація документних потоків і масивів бере витоки із країн Заходу, відповідним чином можна стверджувати про європейську й американську школи редагування цифрових носіїв (табл. 2). Звичайно, що межі між цими школами є досить умовні.

Крім того, редактору слід враховувати, що для змісту цифрового носія у фінальному варіанті мають бути притаманні такі риси:

- суб'єктивно-об'єктивний характер викладу;
- образність;
- динамізм і конкретність;
- лексико-фразеологічна й морфолого-синтаксична своєрідність;
- різноманітність мовно-стилістичних засобів (Гузенко, 2013, с. 76).

Оскільки обсяг електронного документу на цифровому носії повинен мати певні обмеження, то завданням редактора є відстеження корек-

Таблиця 2

Основні характеристики європейської й американської шкіл редагування електронних документів (Ейсмонт, 2013, с. 288)

Європейська школа	Американська школа
– порівняно краший рівень розвитку нормативної бази; – більша опора на авторів-професіоналів; – більший рівень лояльності до авторів електронних документів, що передбачає звернення до редакторів у разі, якщо автор допустив відхилення від норми; – загалом може вважатися більш прийнятною в Україні.	– порівняно гірший рівень розвитку нормативної бази; – однакова опора і на авторів, які володіють основними засадами редагування, і на фахівців-редакторів; – менший рівень лояльності до авторів, що передбачає звернення до іншого автора у разі, якщо в електронному документі є значне число проблемних аспектів і відхилень від норми. Цим самим для авторів формується мотивація для удосконалення й конкурентні умови; – великі можливості для самоосвіти авторів електронних документів у контексті освоєння засад редагування.

тності подання і структури ілюстративного матеріалу. В особливій мірі вказане стосується одноманітних графіків й великих за об'ємом таблиць. Наповнення електронного документа ілюстративним матеріалом є без сумніву необхідним, проте авторів і редактору слід дотримуватися певного балансу, уникаючи зайвої деталізації. Важливо пам'ятати, що ілюстрації є обов'язковою вимогою при доповненні біографічним матеріалів. Не слід також забувати про підписи під кожним рисунком, які розкриватимуть сутність ілюстрацій. Що стосується статистичних (математичних, фінансових даних тощо), то їх підбір також повинен бути коректним, що передбачає уникнення банальних загальновідомих фактів (Гузенко, 2013, с. 77).

Зрештою важливо зупинитися на морально-етичному аспекті компетентностей редактора, котрий працює над змістом цифрового носія. В особливій мірі це стосується редакторів текстів наукового і науково-популярного стилів, для яких важливим є дотримання академічної доброчесності й етики відносин учасників наукового та видавничого співтовариства. Без цього неможливо є підвищення кількісних і якісних показників електронних публікацій, які б відповідали критеріям науковості, системності викладу, цілісності, повноти та доступності.

Висновки. У цілому слід визнати, що цифровізація документообігу, яка наразі досить динамічно здійснюється практично в усіх вітчизня-

них структурах, супроводжується оптимізацією праці редакторів текстів різного призначення і стилю. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють оперативно виявляти логічні й стилістичні неточності у тексті, автоматично редагувати орфографічні й граматичні помилки, усувати повтори тощо. Значні можливості мають програми зі знаходження та виправлення елементів плагіату в наукових і науково-популярних текстах.

Водночас навіть найбільш сучасні програмні рішення не можуть замінити кваліфікованого фахівця у сфері редагування, який, володіючи технічним інструментарієм цифрової епохи і власним інтелектуальним багажем, а також професійним досвідом, може за стислий проміжок часу досконало опрацювати значні масиви електронних документів, виправивши їх недоліки

Перспективи подальших досліджень. Означена тема безсумнівно має значні перспективи для подальших досліджень, серед яких, зокрема, такі:

- дослідження іноземного досвіду (у т.ч. країн ЄС) в сфері редагування цифрових носіїв;
- виявлення перспективних розробок із редагування цифрових носіїв, які можуть оптимізувати зазначений процес у середньо- й довгостроковій перспективі (у 2020-ті роки);
- оцінка можливостей використання технологій штучного інтелекту для удосконалення систем редагування текстів на цифрових носіях.

Список літератури:

1. Відоменко Д. Д. Сутність професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. № 34. С. 100–106.
2. Ганжуров Ю. Основні етапи композиційного редагування. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 2. С. 8–9.
3. Гузенко С. В. Літературне редагування : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв : ЛПОН, 2013. 132 с.
4. Ейсмонт Ю. Актуальні проблеми редагування реферативних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у контексті підвищення якості обслуговування. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. 37. 286–295.
5. Зелінська Н. В. Едиторика – теорія і практика редагування у реаліях нового тисячоліття. *Друкарство*. 2006. № 5. С. 19–24.
6. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації: навчальний посібник. 2-ге вид., випр. і доп. Львів: ПАІС, 2009. 432 с.
7. Літературне редагування : навч.-метод. посіб. / упоряд. К. С. Серажим. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2012. 142 с.
8. Лобузин І. В. Створення бази даних цифрового фонду бібліотеки: основні проблеми та технологічні рішення. *Науково-технічна інформація*. 2013. № 1. С. 62–67.
9. Степанюк, О. В. Редагування як напрям діяльності референта. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. №2. С. 106–110.
10. Терехова В.С. Литературное редактирование. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. С. 3-18.
11. Тимошик М. С. Видавнича справа та редагування : Курс лекцій для студ. вищ. навч. закл., які навч. за спец. «Журналістика»: У 2 ч. Ч. 1 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. Київ, 2002. 98 с.

12. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця, видавця : практичний посібник. 2-ге вид., стереотипне. Київ : Наша культура і наука, 2006. 560 с.
13. Тріщук О. В. Категорії науково-інформаційного дискурсу. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2010. №21. С. 11–20.
14. Тріщук О. В. Редагування науково-інформаційного тексту: підручник / НТУУ «КПІ» ; відп. ред. Н. М. Фіголь. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. 252 с.
15. Тріщук О. В. Робота редактора над образністю науково-інформаційного тексту. *Наукові записки Української академії друкарства. Серія : Соціальні комунікації*. 2015. № 1. С. 114-124.
16. Тузовский А.Ф. Системы управления знаниями (методы и технологии) / под общ. ред. В.З. Ямпольского ; Ин-т "Кибернет. центр" ТПУ, Отд. проблем информатизации ТНЦ СО РАН. Томск : Изд-во науч.-техн. лит., 2005 (Тип. ЗАО М-Принт). 258 с.
17. Шевченко В. Е. Художньо-технічне редагування. Київ: Видавництво Паливода А.В., 2010. 516 с.
18. DCMI (Dublin Core Metadata Initiative). URL: <http://dublincore.org>. (Last accessed: 17.03.2019).

Tsymbal N. A., Savchuk N. M. DIGITAL MEDIA CONTENT EDITING FEATURES

The article addresses the basic features of editing the content of digital media, that is electronic documents. The basic principles of the text editing process are identified. The requirements for editing the compositional structure of the text, its headings and the available factual material are pinpointed. The types of document text corrections are considered. It is determined that currently the documents are presented not only in the form of traditional but also digital resources (corpora), metadata in particular. It is shown that editing electronic documents on digital media has many common features with working with traditional types of documentation. The rules to be followed when editing digital content are analyzed. The assumption is made about the development of European and American schools for the digital media editing. The specific features of editing illustrative material in electronic documents are considered.

It is noted that without the high professionalism of the digital media content editor, it is impossible to improve the quantitative and qualitative indicators of electronic publications that would meet the criteria of scientific, consistent presentation, integrity, completeness and accessibility. Overall, it is noted that digitalization of document circulation, which has been currently quite dynamic in almost all national structures, is accompanied by the optimization of the editors' work with texts of various purpose and style. Modern information and communication technologies make it possible to quickly identify logical and stylistic inaccuracies in the text, to edit spelling and grammar mistakes automatically, to eliminate repetitions, etc. It is argued that programs aimed at detecting and correcting plagiarism elements in scholarly and general audience texts have a considerable potential. However, it is argued that even the most advanced software solutions cannot replace efficient editing specialists who, having at their disposal the digital age technical tools and own intellectual background, as well as professional experience, can perfectly handle large arrays of electronic documents in a short period of time, having fixed their deficiencies.

Key words: *editing, electronic document, digital medium, text, content, correction, material, composition, metadata, software, digitalization, consistency, integrity, accessibility, classification.*